

Prospective
research

Naar een ecologische welvaart: actiestrategie en overheidsbeleid voor de ontwikkeling van gemeenschapsgerichte welzijnsinfrastructuren.

innoviris
.brussels

Kernboodschappen

1

Wat er overblijft van de welvaartsstaat, samen met de cultuur van solidariteit en emancipatie die daarin verankerd is, wordt aangevuld als reactie op maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatverandering, sociaal-ruimtelijke en ecologische ongelijkheden, transnationaal grondstoffenextractivisme en de toenemende precariteit van individuen en collectieven.

2

In Europa en wereldwijd herinvesteren **gemeenschappen in leegstaande terreinen en gebouwen om te voorzien in de fundamentele behoeften van mensen en niet-mensen**. Daarbij steunen zij op lokale capaciteiten en hulpbronnen binnen een bepaalde stedelijke ecologie, terwijl zij deze tegelijkertijd opnieuw uitvinden.

3

Wij noemen deze initiatieven **gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren**, ook wel bekend als urban commons, sociale infrastructuren of derde plaatsen, onder andere. Zij vormen de infrastructuur van een opkomende ecologische welvaart omdat zij vormen van solidariteit en sociale bescherming opnieuw uitvinden vanuit een diep-ecologisch perspectief, waarbij onderlinge afhankelijkheden en synergieën tussen mensen, niet-mensen en hun gedeelde leefomgevingen worden gewaardeerd.

4

Door gebruik te maken van een normatieve scenariobenadering en een research-by-design-methodologie, en door diverse actoren evenals publieke besluitvormers te betrekken, hebben we onderzocht hoe vormen van **gedeeld bestuur — zoals publiek-civiele partnerschappen en coöperatieve modellen — deze zorginfrastructuren kunnen ondersteunen en hun ecologische, ruimtelijke en sociale impact voor een ecologische welvaart in de RBC kunnen versterken**.

Inleiding

Door de geschiedenis heen hebben samenlevingen geleund op infrastructuur van sociale bescherming en solidariteit om kwetsbare en gemarginaliseerde mensen, nieuwkomers, en om de herverdeling van rijkdom te ondersteunen. Een deel van deze infrastructuur heeft zich altijd gematerialiseerd in onze steden en leefomgevingen in de vorm van onder meer kloosters, scholen, ziekenhuizen, sociale huisvesting, publieke ruimten, parken en recreatiegebieden, die individueel en collectief welzijn en ontwikkeling waarborgen.

Al minstens vijftien tot twintig jaar worden, onder de toenemende druk van privatisering en besparingsregimes, wat er nog overblijft van de welvaartsstaat — samen met inmiddels verouderde benaderingen om aan sociale noden tegemoet te komen — geleidelijk aangevuld door het maatschappelijk middenveld, als reactie op maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatverandering, transnationale onteigening van hulpbronnen, toenemende precariteit en vormen van sociaal-ruimtelijke ongelijkheid.

Nieuwe vormen van zorg ontstaan in onze steden en roepen op tot een nieuw stedelijk en maatschappelijk project, aangezien elke transformatie van solidariteitsstructuren of sociale actie een nieuwe visie op onze leefomgevingen vereist en met zich meebrengt.

Het is in de infrastructurele en ruimtelijke leegtes die ontstaan door de tekortkomingen van publieke en private zorgsystemen dat coöperatieve en collectieve initiatieven, evenals stedelijke commons, opkomen in Europa en wereldwijd. Deze initiatieven beogen in een diversiteit aan behoeften te voorzien door middelen en capaciteiten te bundelen: van

voedselproductie en -distributie tot het aanbieden van ruimtes voor artistieke en culturele programma's in verwaarloosde wijken; van noodhuisvesting tot strijd voor ruimtelijke rechtvaardigheid; van burgerwetenschap tot alledaagse praktijken die weerstand bieden aan de stedelijke crisis.

Deze ruimtes, die wij **gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren** noemen, vormen de opkomende infrastructuur van een ecologische welvaart. Ze heruitvinden vormen van solidariteit en sociale bescherming vanuit een diep-ecologisch perspectief, waarbij onderlinge afhankelijkheden en synergieën tussen mensen, niet-mensen en hun gedeelde leefomgevingen worden gewaardeerd.

Gecreëerd door gemeenschappen en voor gemeenschappen, brengen zij **nieuwe ecologieën van zorg tot stand**, terwijl ze tegelijk leegstaande plekken herinvesteren en vastgoedspeculatie en de financialisering van de stad tegengaan.

Het WELCOMIN-onderzoeksproject verkende het potentieel van deze initiatieven in relatie tot de beschikbaarheid van leegstaande ruimtes in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG). Een prospectieve, scenariogebaseerde methodologie maakte het mogelijk om ruimtelijke voorwaarden, de haalbaarheid van bestuursmodellen en financiële systemen, evenals beleidsmaatregelen die hen zouden kunnen ondersteunen als permanente infrastructuur voor zorg en sociale bescherming, te testen.

Methoden en benaderingen

Wat als gemeenschapsruimten ondersteund zouden kunnen worden als een permanente welzijnsinfrastructuur in het BHG? Hoe zouden ze welzijn en stedelijk bestuur kunnen transformeren?

De hypothese aan de basis van WELCOMIN, ondersteund door uitgebreide wetenschappelijke literatuur, is dat gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren — ook omschreven als stedelijke commons, sociale infrastructuur of derde plaatsen — belangrijke kansen bieden om in te spelen op opkomende maatschappelijke en ecologische uitdagingen, terwijl ze tegelijk overbelaste welvaartssystemen gedeeltelijk compenseren, zoals in de voorgaande paragraaf werd toegelicht.

Binnen het kader van een normatieve benadering hebben we de scenariomethodologie gebruikt om te onderzoeken welke rol gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren zouden kunnen spelen onder verschillende toekomstige demografische en maatschappelijke omstandigheden¹.

Elk WELCOMIN-scenario werd vanaf het begin van het onderzoeksproject gedefinieerd als een mogelijke toekomstige situatie — “wat als...” — om het volgende te onderzoeken:

- **de potentiële rol** van gemeenschapsruimten;
- **de haalbaarheid en duurzaamheid** van specifieke bestuurs- en financiële modellen;
- **de beleidsimplicaties en de sociaal-ruimtelijke impact** die gemeenschapsruimten genereren in verschillende casestudy's.

We gebruikten research by design als methodologie om empirische kennis te genereren over de haalbaarheid en impact van gemeenschapsgedragen infrastructuur op specifiek geselecteerde locaties, om zo relevante informatie te verschaffen voor de strategische besluitvorming van betrokken actoren en beleidsmakers — één van de kerndoelen en

¹ Terwijl verkennende scenario's bedoeld zijn om mogelijke toekomst te verkennen en hun verschillende uitkomsten te illustreren, zonder noodzakelijkerwijs een wenselijke toekomst aan te geven, genereren normatieve scenario's empirische kennis over de trajecten die tot een bepaalde wenselijke toekomst kunnen leiden en hun mogelijke effecten. Omdat ze actiegericht zijn, ondersteunen ze besluitvormingsprocessen door de haalbaarheid van die trajecten en de verschillende mogelijke effecten te onderzoeken. Met betrekking tot dit doel kunnen de onderzoeksresultaten van een normatieve

scenariobenadering worden gegroepeerd in de volgende drie categorieën (Alcamo en Henrichs, 2008; Henrichs et al., 2010; Goodspeed, 2020): empirische kennis, besluitvormingsondersteuning en strategische planning, transdisciplinaire kennisuitwisseling en collectieve pedagogieën.

Methoden en benaderingen

bestaansredenen van de prospectieve methodologie.

De organisatie van twee specifieke Prospective Policy Labs — *The Eco-resilient City* en *The Cooperative City* — die elk scenario afsloten en voortbouwden op de verkenningen via research by design en hun verbeeldingskracht, nodigde lokale actoren, beleidsmakers en internationale experts uit om hun verbeelding te laten werken: “wat als...” gemeenschapsruimten ondersteund zouden worden als permanente welzijnsinfrastructuur in het BHG? Welke voordelen zouden zij genereren? Hoe zouden zij welzijn en stedelijk bestuur kunnen transformeren?

Het veldwerk en de backcasting-technieken die tijdens de Policy Labs werden toegepast, richtten zich op:

- **de bestaande succesvolle initiatieven** in het BHG;
- **de obstakels** die een bredere ontwikkeling van publiek-civiele partnerschappen ondermijnen om de infrastructuurlijke ontwikkeling van gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren te ondersteunen;
- **de haalbaarheid in het BHG** van goede praktijken uit Napels, Barcelona en Berlijn.

We sloten het project af met de identificatie van twee pilot projecten om concreet duurzame bestuurs- en financiële modellen te verkennen die het mogelijk maken leegstaande of onderbenutte gebouwen een nieuwe bestemming te geven, door gemeenschappen en voor gemeenschappen².

De foto- en videotentoonstelling *Caring for Space. Spaces for Caring*³ werd opgevat als een laatste disseminatie- en beleidsgerichte actie om de immateriële, maar uiterst waardevolle rijkdom van menselijke, relationele en sociaal-ruimtelijke processen te erkennen, te documenteren en zichtbaar te maken, terwijl tegelijk de transformatie van welzijnspraktijken wordt belicht die gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren stimuleren als een krachtig alternatief voor verschillende vormen van privatisering van zorg.

2 Deze piloot projecten zullen worden onderzocht in het kader van het onderzoeksproject **ReBUILD**, gefinancierd door de Helios Foundation als onderdeel van het financieringsprogramma **Islands of Hope** van SWIFFT. (https://www.swift.be/ioh_rebuild/)

3 mede gefinancierd door de Fédération Wallonie-Bruxelles, Cellule Architecture, en het VUB Brussels Centre for Urban Studies – (<https://www.lebrass.be/event/expo-welcomin/>)

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

Vertrekkend vanuit de ruimtelijke en morfologische dimensie, behandelden de door WELCOMIN voorgestelde en onderzochte scenario's twee vormen van zorg-ecologieën.

Enerzijds roepen **ecologieën die ontstaan in door de natuur** heringerichte ruimtes de vraag op naar postmenselijke solidariteiten en de voorwaarden die deze ondersteunen.

Anderzijds roepen **ecologieën die voortkomen uit verlaten of onderbenutte gebouwen, hernieuwd door burgerinitiatieven**, vragen op over de financiële modellen die een duurzame en voldoende⁴ rehabilitatie van het bouwkundig erfgoed mogelijk maken.

De twee benaderingen die werden geïdentificeerd om gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren als permanente zorginfrastructuur te vestigen, steunen in belangrijke mate op vormen van **publiek-civiel bestuur** — ook als reactie op de beperkingen van publiek-private partnerschappen — en op **coöperatieve modellen**. Deze benaderingen blijken veelbelovende trajecten — reeds geïmplementeerd in andere steden — om de duurzame, langdurige vestiging

van gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren te waarborgen.

Voor beide scenario's werden de beleidsdoelstellingen, evenals de bijbehorende operationele stappen ter ondersteuning van de ontwikkeling van gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren, vastgesteld. Deze worden samen gepresenteerd in het volgende deel.

SCENARIO 1 – Brussel 2033: De Eco-resiliente Stad

Dit scenario onderzoekt **de rol van gedeeld publiek-civiel bestuur en gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren bij het beheren en versterken van blauwe en groene infrastructuren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**.

In de voorgestelde eco-resiliënte stad wordt de onderlinge afhankelijkheid tussen menselijke en niet-menselijke systemen erkend en centraal gesteld binnen nieuwe vormen van pluralistisch bestuur.

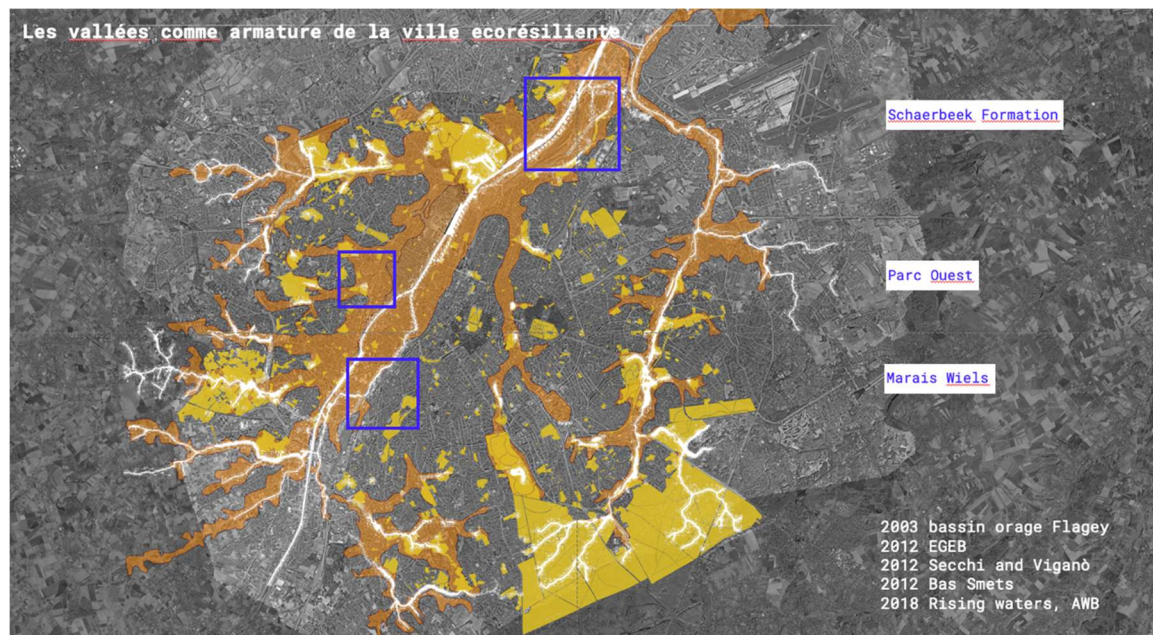
In de praktijk betekent dit dat bewoners en lokale actoren gezamenlijk kunnen deelnemen aan het beheer van waterlichamen en groene corridors, en bijdragen aan hun behoud en regeneratie. Dit veronderstelt ook adaptieve en proactieve planningssystemen, die in staat zijn te reageren op

4 **Sufficiëntie** verwijst naar een benadering — die steeds meer erkenning krijgt — die gericht is op het verminderen van de vraag naar hulpbronnen en energie door levensstijlen en productie- en consumptiepatronen te richten op wat voldoende is om menselijke

behoeften te vervullen, in plaats van het nastreven van onbeperkte groei of accumulatie.

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

de complexiteit van strategische kwesties die zich voordoen op vaak betwiste locaties, zoals de geselecteerde sites voor de verkenning van Scenario 1; planningssystemen zijn nodig die ontworpen zijn om een aanpasbaar en faciliterend kader te bieden, in plaats van een strikt regulerend of reactief systeem.

Via veldwerk en research-by-design-verkenningen werd de visie “*Les vallées comme armature de la ville éco-résiliente – The Valleys as the Structure of an Eco-Resilient City*” ontwikkeld. In samenwerking met lokale actoren en beleidsmakers werden sleutelplaatsen geïdentificeerd — **Marais Wiels, Gare de l’Ouest Parc en Schaerbeek Formation** — waar gemeenschapsruimten een cruciale rol zouden kunnen spelen in het beheer van deze complexe sociaal-ecologische systemen en in het geleidelijk realiseren van de middellange- tot lange-termijnvisie van de ruggengraat (voor, tegen en voorbij 2033).

De potentiële organisatie van deze locaties werd onderzocht met research-by-design-methodologieën ter voorbereiding van het afsluitende Prospective Policy Lab.

De afbeelding illustreert het verwachte resultaat van de geactiveerde groene en blauwe structuren in Brussel tegen 2033, binnen het kader van Scenario 1. Geel geeft de bestaande parken aan, terwijl oranje de valleivorming markeert die versterkt en beschermd moet worden via capillaire vergroening en gedeelde verantwoordelijkheid bij het beheer van groene en blauwe systemen.

Gemeenschapsruimten die op geselecteerde sleutelplaatsen worden opgezet (zoals aangegeven met blauwe vierkanten), worden voorgesteld als strategische welzijnsinfrastructuren die het vermogen hebben om de ecologische en stedelijke bestuurs-transformaties te katalyseren die nodig zijn om dit resultaat te bereiken. Aan de rechterkant worden eerdere studies vermeld die pleitten voor de valorisatie van de valleivorming als strategisch structurerend element voor de ontwikkeling van Brussel.

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

Uitdagingen bij het beheer van friches en betwiste, complexe locaties

Friches zoals onderzocht in Scenario 1 zijn **betwiste ruimtes, die zogenaamde wicked problems bevatten**: enerzijds kunnen ze worden gezien als natuurlijke reservoirs die stedelijke biodiversiteit bevorderen; anderzijds zouden ze toegewezen kunnen worden aan strategische doelen zoals de ontwikkeling van woningen, productieve activiteiten of logistieke infrastructuren. Het beheer ervan veroorzaakt onvermijdelijk conflicten en weerstand bij de betrokken actoren.

De uitdagingen die door de WELCOMIN aan het licht kwamen, omvatten:

1. Meerdere actoren en gemeenschappen met uiteenlopende, soms verkeerd begrepen of niet-erkende verantwoordelijkheden en expertise;
2. Herhaalde mislukkingen van traditionele participatieve benaderingen om tegenstrijdige verwachtingen te verzoenen;
3. Ineffectieve communicatie tussen verschillende actoren, wat leidt tot beperkte erkenning van betrokken partijen en kwesties rond verantwoordelijkheid;
4. Afwezigheid van geconsolideerde kaders voor gedeelde besluitvorming;
5. Onvoldoende kennisuitwisselingsprocessen, waardoor een volledig begrip van de relevante kwesties en betrokken vormen van expertise ontbreekt;
6. Onvoldoende fysieke ruimtes ter plaatse voor monitoring en kennisontwikkeling,

coördinatie van acties en betrokkenheid van stakeholders;

7. Vertragingen tussen ontwikkelingsfasen door, waardoor spontane site-evoluties geplande interventies kunnen inhalen.

Gedeeld publiek-civiel bestuur

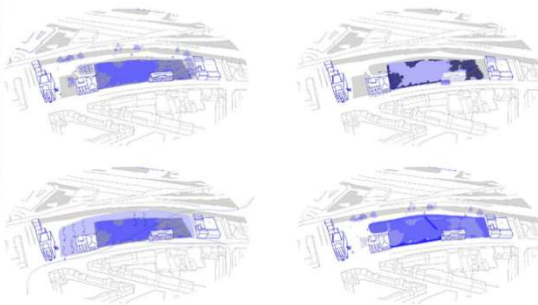
Bestaande praktijken in steden zoals Napels en Barcelona tonen aan dat vormen van gedeeld bestuur, gebaseerd op samenwerking tussen lokale gemeenschappen en **publieke administraties of publiek-civiele partnerschappen, waardevolle benaderingen vormen voor het beheer van conflicterende, maar ecologisch en sociaal belangrijke locaties.**

Publiek-civiele vormen van gedeeld bestuur kunnen op verschillende manieren worden ingericht: pachten en contracten, langdurige huur- of eigendomsoverdrachten, beleid ter ondersteuning van gemeenschapsbeheer, *usi civici*, gemeentelijke reglementen, stedelijke observatoria, coöperatieve kaders, mede-eigendommodellen, beheerstichtingen, en meer.

De oprichting van gemeenschapsruimten op *wicked* of betwiste locaties maakt een adaptief gedeeld bestuur mogelijk dat ecologische, sociale en strategische prioriteiten in balans brengt. Dit is mogelijk omdat deze ruimtes de voorwaarden bieden om een verscheidenheid aan actoren te betrekken bij het genereren van transdisciplinaire kennis, dagelijkse betrokkenheid bij de site en evidence-based en democratische besluitvormingsprocessen.

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

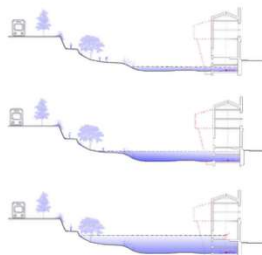
THE METRODOL AS EXPEDIENT OF AN ECOLOGICAL WELFARE

8500 m² > 16000 m²

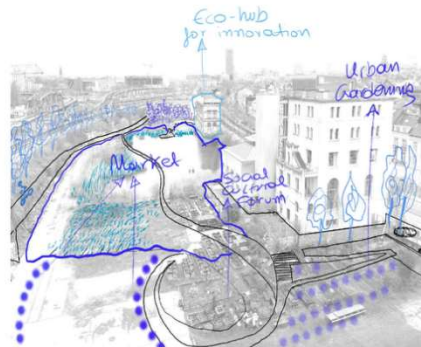
Objectives

- preserving an expanding Marais wetland and its more-than-human community through an ecological-based approach
- changing traditional governance paradigms integrating bottom-up and top-down actors, actions, and responsibilities
- interpreting water as a marker to highlight what is public and accessible

Vision 2033

A 21st century inverted hortus conclusus, embraces and fosters the productive spontaneity of successive plant communities disguised as "authentic nature". The entire surface of the site of the Marais Wiels is predisposed to work as a storm water basin, under the most extreme circumstances offering a receiving surface of around 18000 m². Before flowing into the marais, the water collected at the bottom of the valley is duly purified to respect the delicate ecosystem of the Marais and different activities are organised depending on the flooding condition. The landscape and the accessibility of the area will be subject to change, as a reminder of the delicate balance in this area between the built and the non built and of the symbiotic relationship between the human and the non-human.

Twee pagina's uit het boekje dat werd geproduceerd voor Scenario 1, die één van de voorgestelde toekomstige visies voor de site Marais Wiels weergeven.

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

SCENARIO 2 – Brussel 2044: De coöperatieve stad

Dit langetermijnsscenario schetst de rol van gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren die tot stand komen door de herbestemming van leegstaande, verlaten of onderbenutte gebouwen. De hypothese die aan de basis van dit scenario ligt, is dat Brussel tegen 2044 geconfronteerd zal worden met een hogere bevolkingsdichtheid, met toenemende druk op de beschikbare ruimte als gevolg, versterkt door migratiestromen en de nomadische levensstijlen van haar inwoners.

Aanhoudende uitdagingen in het welzijn en opkomende behoeften worden aangepakt via flexibele infrastructuren en inclusieve bestuurskaders, die oplossingen bieden die gebruikmaken van meerdere vormen van expertise.

Om de beperkte financiële capaciteit van publieke actoren te compenseren en tegelijkertijd te experimenteren met grotere autonomie, worden gemeenschapsruimten opgezet op basis van innovatieve financiële schema's geïnspireerd p

coöperatieve modellen, die een bloeiende sociale solidariteitseconomie bevorderen⁵.

⁵ Deze visie werd ontwikkeld via negen maanden veldwerk en **research-by-design**-verkenningen in het kader van de **Urban Design Studio** van het STeR-masterprogramma aan de VUB.

De activiteiten maakten het mogelijk een typologie van gemeenschapsruimten te ontwikkelen en duurzame bestuurs- en financiële modellen te verkennen voor vijf **gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren** in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

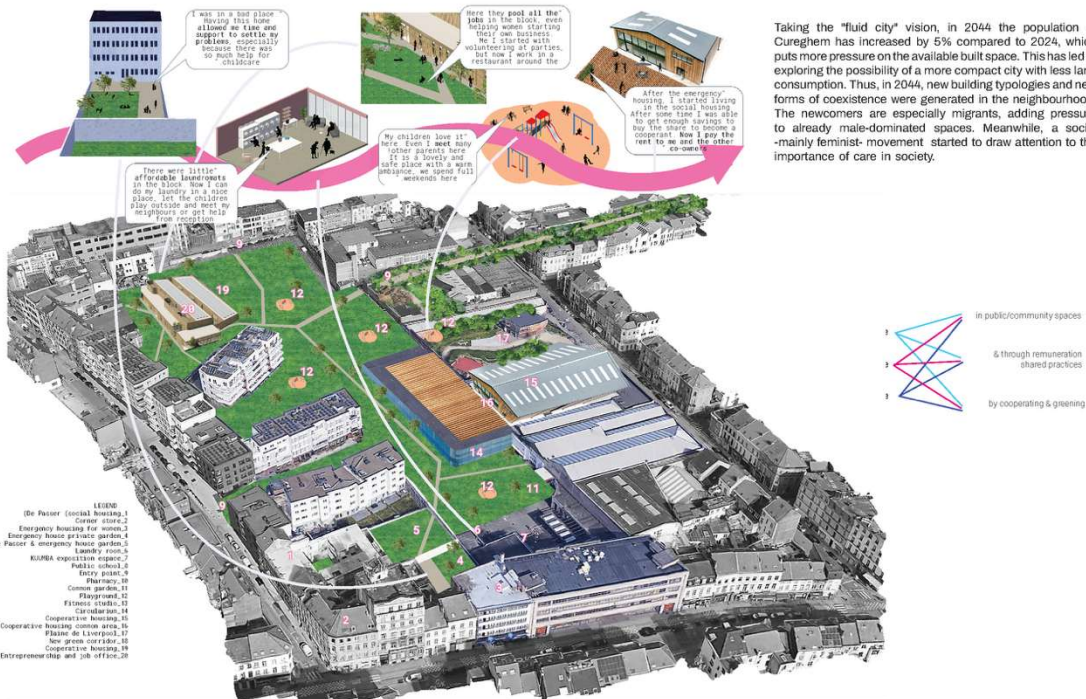
De studie combineerde en testte de haalbaarheid van best practices uit andere Europese steden, met name Berlijn en Barcelona. De geselecteerde sites weerspiegelen uiteenlopende sociaal-ecologische omstandigheden in verschillende wijken van Molenbeek (twee sites), Anderlecht, Sint-Gillis en Jette.

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

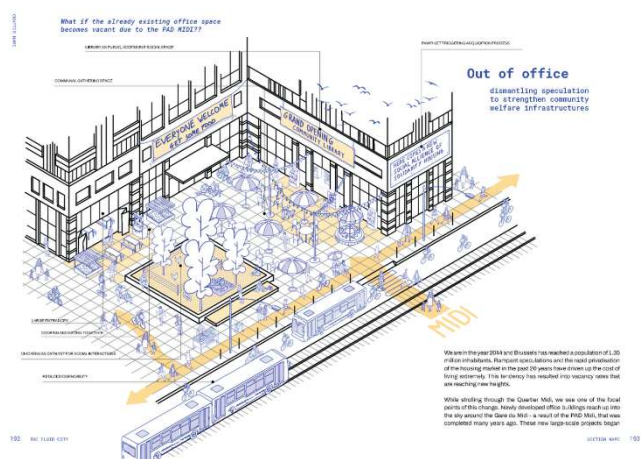
What if care would exceed the private sphere?

Careghem 2044

Taking the "fluid city" vision, in 2044 the population of Careghem has increased by 5% compared to 2024, which puts more pressure on the available built space. This has led to exploring the possibility of a more compact city with less land consumption. Thus, in 2044, new building typologies and new forms of coexistence were generated in the neighbourhood. The newcomers are especially migrants, adding pressure to already male-dominated spaces. Meanwhile, a social -mainly feminist- movement started to draw attention to the importance of care in society.

De twee afbeeldingen geven de visies weer die zijn voortgekomen uit onderzoek door middel van ontwerpverkenningen voor de locaties Anderlecht en Sint-Gillis (pagina's uit boekje 2).

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

Uitdagingen met betrekking tot stedelijke leegstand en gemeenschapsgebaseerde herbestemming omvatten:

1. Duizenden leegstaande gebouwen blijven ongebruikt, wat verloren activa vertegenwoordigt ondanks dringende woningbehoeften en de ecologische kosten van nieuwbouw;
2. Beperkte financiële mogelijkheden van burgerinitiatieven en publieke administraties belemmeren effectieve, duurzame herbestemming;
3. Gebrek aan kennis over het functioneren, de impact, uitdagingen en voordelen van gemeenschapsgebaseerde initiatieven, die verschillen van privé beheerde ruimtes;
4. Onvoldoende vergelijkende studies over de economische en niet-economische prestaties van verschillende beheersmodellen;
5. Beperkt vertrouwen in gemeenschapsgebaseerde initiatieven vanwege waargenomen capaciteitsverschillen en de korte duur of schaarste van samenwerkingsprojecten en pilotprojecten;
6. Hiaten in juridische en administratieve kennis ter ondersteuning van publiek–collectieve partnerschappen voor langdurig beheer van leegstaande gebouwen, ook gebaseerd op andere Europese best practices;
7. Lage spontane burgerbetrokkenheid in sommige wijken, vaak door nomadische of tijdsintensieve levensstijlen;
8. Precaire operationele omstandigheden, waaronder afhankelijkheid van kortdurende gebruiksovereenkomsten, wat ontwikkeling belemmert, impact vermindert en capaciteit, vertrouwen en professionalisering vertraagt;
9. Afwezigheid van beleidskaders die gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren formeel erkennen en bevorderen.

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

Financiering van de herbestemming van leegstaande gebouwen

Leegstaande gebouwen bieden aanzienlijk potentieel om te voorzien in dringende welzijns- en maatschappelijke behoeften. Een breed waaier aan initiatieven die in heel Europa onder besparingsregimes zijn ontwikkeld, toont aan dat **gemeenschapsgebaseerd beheer kan inspelen op on vervulde behoeften, lokale gemeenschappen kan versterken, kan experimenteren met democratische vormen van stedelijk bestuur, sociale cohesie kan bevorderen en tegelijk stedelijke leegstand kan verminderen.**

Een van de grootste uitdagingen voor een voldoende en langdurige herbestemming van leegstaande gebouwen is **de financiële capaciteit van zowel publieke administraties als burgerinitiatieven.** Het gebrek aan dergelijke capaciteit laat deze gebouwen vaak kwetsbaar voor privatisering of verdere verloedering.

Research by design stelde ons in staat de mogelijkheden te verkennen die alternatieve bestuurs- en financiële schema's bieden, en zo op verschillende manieren bij te dragen aan de langetermijnvoorziening van middelen — van het toegankelijk maken van een gebouw in publieke eigendom tegen een symbolische kostprijs tot het combineren van publieke, private en collectieve financiële capaciteiten binnen hybride partnerschappen of coöperaties.

Uit andere steden blijkt dat er modellen bestaan die een voldoende en duurzame herbestemming van leegstaande gebouwen mogelijk maken, door gemeenschappen en voor gemeenschappen, in samenwerking met lokale actoren en administraties, als laboratoria voor een opkomende ecologische welvaart en nieuwe vormen van stedelijk bestuur.

Een langdurige inzet is echter cruciaal om duurzaam en betekenisvol te kunnen experimenteren voor alle betrokken partijen.

Wetenschappelijke resultaten, toekomstscenario's

Ter conclusie

In complexe sociaal-ecologische systemen zijn gedeeld bestuur en voortdurende kennisuitwisseling essentieel om de systemen die individueel en collectief welzijn ondersteunen af te stemmen op veranderende behoeften, rechten en capaciteiten, zowel menselijk als niet-menselijk. Als knooppunten voor gedeelde kennis en bestuur zouden gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren daarom een centrale rol kunnen spelen, niet alleen in het transformeren en aanvullen van welzijnssystemen, maar ook in de ontwikkeling van adaptieve bestuurskaders.

De research-by-design-verkenningen van Scenario's 1 en 2, aangevuld met Prospective Policy Labs, toonden aan hoe **gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren inspelen op welzijnsbehoeften en maatschappelijke uitdagingen, terwijl ze tegelijk leegstaande gebouwen herbestemmen en de implementatie van adaptieve bestuurssystemen bevorderen.** Succesvolle voorbeelden van publiek-collectief bestuur in het BHG werden geïdentificeerd, en mogelijke financiële en bestuursmodellen werden getest. Ons onderzoek werd geïnformeerd door beste praktijken uit Barcelona, Berlijn en Napels, internationaal erkend voor innovatieve vormen van publiek-collectieve partnerschappen, gedeeld bestuur en coöperatieve modellen, die de ecologische, economische en sociale voordelen aantonen van gedeelde beheersmodellen die door gemeenschapsruimten worden toegepast.

Op basis van deze bevindingen worden de volgende beleidsdoelsaanbevelingen en concrete actiestappen voorgesteld.

Beleidsaanbevelingen

Een overkoepelend beleidskader ontwikkelen om juridische en administratieve formules voor de oprichting van diverse vormen van publiek-civiele partnerschappen te organiseren en te bevorderen, en zo de duurzame ontwikkeling van gemeenschapsruimten te ondersteunen.

Financierings- en capacity building programma's ontwerpen ter ondersteuning van het duurzame beheer van deze infrastructuren op lange termijn, afgestemd op hun specifieke omstandigheden (bijvoorbeeld erfgoedlocaties of grote verlaten sites die coöperatieve en collaboratieve kaders en aanzienlijke investeringen van zowel gemeenschappen als administraties vereisen).

Een adaptief systeem van gedeeld bestuur tot stand brengen waarin gemeenschappen en private en publieke actoren worden betrokken, zodat gezamenlijk oplossingen kunnen worden ontworpen voor het rechtvaardig beheer van schaarse hulpbronnen — zoals grond, natuurgebieden en water — terwijl ecologische duurzaamheid en herverdelende rechtvaardigheid in evenwicht worden gebracht. Gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren vormen vandaag de hubs en de kiemen om met dergelijke bestuursvormen te experimenteren.

Concrete actiestappen

De volgende stappen schetsen een gefaseerde aanpak om de ontwikkeling van gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren te ondersteunen. Het begint met het verder **bestuderen van bestaande lokale experimenten en met het gezamenlijk produceren van relevante kennis via ad-hoc pilootprojecten**.

Het oprichten van stedelijke observatoria als sleutel-infrastructuren voor evidence-based beleidsvorming zal een continue monitoring van bestaande initiatieven rond gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren mogelijk maken en het inzicht in hun uitdagingen en potentieel verbeteren. Dit zal de nodige bewijslast opleveren om robuuste beleids-, juridische en financiële kaders te ontwikkelen.

Op lange termijn ondersteunt deze aanpak de verankering van adaptieve en collaboratieve praktijken van gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren in territoriaal bestuur en de totstandkoming van systemen van gedeeld bestuur — zoals die worden toegepast in Barcelona en Napels.

Experimentation > Monitoring > Policy integration > Institutionalisation

1. Burgerwetenschap en participatief actieonderzoek bevorderen (korte tot middellange termijn).

Voortbouwend op de kennis die door WELCOMIN werd ontwikkeld — waarbij veelbelovende lokale ervaringen werden geïdentificeerd en pilootprojecten werden voorgesteld om adaptieve bestuursinstrumenten te testen — worden de volgende stappen voorgesteld:

(i) Participatieve actieonderzoeksprojecten ontwikkelen die transdisciplinaire kennis verzamelen uit pilootprojecten en betwiste locaties.

Beleidsaanbevelingen

(ii) Lokale expertise combineren met internationale beste praktijken om nieuwe methodologieën en bestuursinstrumenten te ontwikkelen.

(iii) Regionale en Europese programma's mobiliseren om financieringsmogelijkheden te benutten (Innoviris, NEB, UIA, DUT, Interreg, EFRO/FEDER, en meer).

2. Stedelijke observatoria oprichten voor continue monitoring en evidence-based beleid (middellange termijn).

In deze monitoringsfase consolideren stedelijke observatoria de kennis die nodig is om schaalbare langetermijnbeleidskaders te ontwikkelen, naar het model van gelijkaardige entiteiten die in andere Europese steden bestaan (Barcelona, Napels, France Tiers Lieux). Aanbevolen stappen zijn onder meer:

(i) In het kader van specifieke onderzoeksprojecten observatoria oprichten om de sociaal-ecologische dynamieken van gemeenschapsruimten te monitoren. Observatoria kunnen worden opgezet als experimentele afdelingen binnen bestaande structuren (bijv. *Guichet des Occupations Temporaires*).

(ii) Impactanalyses uitvoeren van gemeenschapsgebaseerd beheer van gebouwde activa en leegstaande sites.

(iii) Het potentieel en de grenzen van bestaande gemeenschapsruimten en bestuursmodellen identificeren.

(iv) Hiaten in bestuur, beperkende factoren en noden op het vlak van capaciteitsopbouw detecteren.

3. Ondersteunende beleidskaders en ondersteuningsmechanismen ontwikkelen (middellange tot lange termijn).

In deze fase van beleidsintegratie wordt de verzamelde kennis omgezet in hervormingen van bestuur. De stappen omvatten:

(i) Juridische, administratieve en financiële kaders ontwikkelen die gedeeld en adaptief bestuur ondersteunen.

(ii) Programma's voor capaciteitsopbouw ontwerpen die zowel gericht zijn op publieke administraties als op actoren uit het maatschappelijk middenveld.

(iii) Stabiele financieringsprogramma's opzetten die geïnformeerd worden door de kennis die door de Observatoria is ontwikkeld.

4. Langetermijnorganen voor gedeeld bestuur oprichten (lange termijn).

In deze fase van institutionalisering worden gemeenschapsgedragen welzijnsinfrastructuren onderdeel van een erkend systeem van adaptief bestuur. De stappen omvatten:

(i) Voortbouwend op de observatoria permanente organen voor gedeeld bestuur en onderzoek oprichten, waarin publieke actoren, gemeenschappen en burgers, facilitatoren en academici samenkomen. Deze organen waarborgen langdurige samenwerking, kennisuitwisseling en coherente besluitvorming over verschillende schaalniveaus heen.

(ii) Hun rol integreren binnen een breder beleidskader.

Lijst van publicaties

- Lenna, V., van Heur, B. (Eds.). (n.d. Manuscript in preparation.). Ecological Welfare. Reclaiming care and the city.
- Lenna, V. (2026, article under review) Shades of caring. Transformations of the Brussels welfare ecosystem in the age of new commons. City, culture and society forthcoming special issue : (Un)care practices and policies in urban austerity, eds Davis, J., Gatta, F., Turnbull, N., Vassallo, I.
- Lenna, V., Azmat, A. A., Aernouts, N., & van Heur, B. (2025, article under review). Caring for space. Spaces for caring . Sub\urban. Zeitschrift für kritische Stadtforschung, Special issue: Urban Commons.
- Lenna, V. (2025). Is this the dawn of a new era? Fragilities and opportunities on the transformative path to shared public-collective governance in the Brussels Capital Region. Paper presented at the ISA Forum of Sociology: Knowing justice in the Anthropocene, Rabat, Morocco.
- Lenna, V. (2025). The scientific role of imagination: Discussing benefits and limitations of research-by-design and comparative frameworks as part of a prospective approach. Paper presented at the AAG Annual Meeting, Detroit.
- Lenna, V. (2024). The Publicness of Urban Commons. Insights from the Brussels commoning scene. Paper presented at the 36th AESOP Annual Congress Game Changer? Planning for Just and Sustainable Urban Regions. Paris.
- Heur, B. V. (2024). Urban vacancy in Europe: A synthetic review and research agenda. <https://doi.org/10.31235/osf.io/3kmtx>

Het onderzoeksteam

Mijn achtergrond ligt in de stedenbouw en architectuur. Ik behaalde een dubbel doctoraat in Architectuur en Stedenbouw aan KU Leuven en de Universiteit IUAV van Venetië. Als onderzoeker en activist bestudeer ik modellen van gedeeld bestuur en commons-georiënteerde organisaties, met bijzondere aandacht voor hun sociaal-ruimtelijke implicaties.

Ik benader onderzoeksprojecten als processen die de productie van transdisciplinaire kennis stimuleren. Momenteel richt mijn werk zich op adaptieve benaderingen van stedelijk bestuur, bekeken door de lens van deep ecology en posthumanistische theoretische kaders. Contact: verena.lenna@vub.be

DISCLAMER

Dit onderzoek werd uitgevoerd met de steun van Innoviris. Alle meningen, overtuigingen en aanbevelingen in deze beleidsnota behoren volledig toe aan de auteur. Innoviris kan er niet aansprakelijk voor worden gesteld.

DOEL VAN HET PROSPECTIVE RESEARCH PROGRAMMA

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest staat voor een reeks grote maatschappelijke uitdagingen: gezondheids- en ecologische crisissen stellen onze productie- en consumptiepatronen radicaal op de proef; klimaatverandering tast ons vermogen aan om in complexe stedelijke ruimten te leven; sociale en economische ongelijkheden ondermijnen de fundamenteën van ons samenleven. Daarboven komen zware uitdagingen voor woongelegenheid, ruimtelijke ontwikkeling en behoud van ruimte en verplaatsingen in de stad. Al deze factoren staan in scherp contrast met de praktijk en de visie van wat een territorium als het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou moeten zijn.

Deze uitdagingen kunnen worden gezien als kruispunten: ze kunnen niet worden samengevat in één component, maar worden complex gearticuleerd door meerdere oorzaken, domeinen, effecten en actoren met uiteenlopende waarden, belangen en standpunten. Er is geen goede of foute oplossing, alleen betere of slechtere oplossingen, afhankelijk van het perspectief¹. De toekomst is onzeker, de ontwikkelingen in de toekomst zijn onvoorspelbaar en de gevolgen op lange termijn aanzienlijk. Deze factoren bemoeilijken het besturen van onze samenlevingen die geconfronteerd worden met de uitdagingen van duurzame en inclusieve ontwikkeling. Prognosemodellen gebaseerd op de projectie van gegevens uit het verleden en die gevraagd worden om de toekomst te voorspellen, werken niet in perioden van relatieve instabiliteit zoals we die nu meemaken. Voorbij projecties op de korte termijn, zijn deze modellen nog minder toegepast op de langere termijn. Onze systemen zullen ver van hun huidige staat evolueren, zonder dat het mogelijk is om alle effecten te voorspellen².

La prospective ontstond in Frankrijk in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog en werd geformaliseerd als antwoord op politieke en sociale vragen die vandaag de dag nog steeds relevant zijn: "een permanent gevoel van de versnelling van de tijd; de erkenning van een totale en angstwekkende onzekerheid; de toenemende complexiteit van menselijke problemen onder de gevolgen van meervoudige onderlinge afhankelijkheden als gevolg van de globalisering; het bijna oneindige potentieel van technologie, vergezeld van steeds indrukwekkendere beloften, maar vaker wel dan niet losgekoppeld van ethische overwegingen; een sterke vraag om na te denken over het doel van menselijk handelen"³.

Daarom hebben veel landen zich de afgelopen jaren uitgerust met gedegen toekomstanalyses om te kunnen handelen in een onzekere wereld. Het Prospective Research for Brussels-programma maakt deel uit van deze ontwikkelingen en is een baanbrekend financieringsprogramma in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het ondersteunt toekomstgericht wetenschappelijk onderzoek naar grote maatschappelijke uitdagingen, geanalyseerd op een systemische, collaboratieve en multidisciplinaire manier. Gesteund door wetenschappelijk onderzoek creëert la prospective een reeks aanbevelingen gebaseerd op mogelijke toekomsten, met behulp van een reeks precieze hypothesen en de gedeelde ervaringen die ze allemaal met elkaar verbinden. Het doel van deze aanbevelingen is om het heden in vraag te stellen en regionale actoren helpen hun weg te vinden in het doolhof van onzekerheden en controverses, zich voor te bereiden op de geanticiperde veranderingen in de samenleving en gewenste ontwikkelingen te bewerkstelligen, zodat ze afstand kunnen nemen van de meer kortetermijns-logica om crises met bijzonder kostbare ecologische, sociale en economische gevolgen te beheersen. La prospective nodigt ons dus uit om "ons individueel en collectief de toekomst opnieuw toe te eigenen, samen de architecten te worden van een gekozen toekomst, in tegenstelling tot de slachtoffers van een opgelegde toekomst".

¹ Cf. thèse de doctorat d'**Aurore Fransolet** (2019), Knowing and Governing Super-Wicked Problems: A Social Analysis of Low-Carbon Scenarios. Cf : <https://2100.org/wp-content/uploads/Synthese-these-Aurore-Fransolet.pdf>.

² **Jean-Pierre Laurent et Monnet Éric**, « Manières de dire l'avenir sans nier l'incertitude : de l'économie aux sciences du climat. Entretien avec Michel Armatte », Tracés. Revue de Sciences humaines [En ligne], 24 | 2013. URL: <http://journals.openedition.org/traces/5671>.

³ **Durance Philippe** (sous la dir.), La prospective stratégique en action, 2014, Odile Jacob.

Prospective
research

Funding research & Innovation Promoting science